EUROPA REGIONUM TOM XXIX ROK 2016

USŁUGI W POSTĘPOWANIU RESTRUKTURYZACYJNYM I UPADŁOŚCIOWYM

DOI: 10.18276/er.2016.29-20

DR MICHAŁ KUŹNIK

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Katedra Prawa i Ubezpieczeń
e-mail: michal.kuznik@ue.katowice.pl

Upadłość strony umowy zlecenia

Wprowadzenie

Ogłoszenie upadłości wywołuje daleko idące skutki prawne, tak co do osoby upadłego, jego majątku, jak i stosunków zobowiązaniowych, których stroną jest upadły. W przepisach art. 83–116 ustawy z dnia 23 lutego 2003 roku Prawo upadłościowe ustawodawca zawarł regulację dotyczącą skutków ogłoszenia upadłości co do zobowiązań upadłego. Ingerencja ustawodawcy w tę sferę sytuacji prawnej upadłego wydaje się oczywista i podyktowana jest zasadniczym celem postępowania upadłościowego, tj. równomiernym zaspokojeniem wszystkich wierzycieli upadłego. Kierując się względami postępowania upadłościowego ustawodawca autonomicznie rozstrzyga o bycie stosunków zobowiązaniowych, których stroną jest upadły. Można w tym kontekście mówić o ograniczeniu zasady wolności umów ujętej w treści art. 353¹ k.c. Przykładem może być tutaj chociażby regulacja zawarta w art. 83 p.u., która przewiduje nieważność *ex lege* postanowień umownych zastrzegających zmianę lub rozwiązanie stosunku prawnego w przypadku upadłości jednej ze stron umowy na rzecz przypadków wypowiedzenia, jak również odstąpienia od umowy na zasadach wynikających z dalszych przepisów prawa upadłościowego.

Podkreślenia wymaga, że skutki ogłoszenia upadłości na stosunki zobowiązaniowe upadłego zostały niejako osobno uregulowane w kontekście

konkretnych typów zobowiązań, a ponadto umów niewykonanych na dzień ogłoszenia upadłości, w tym zwłaszcza umów wzajemnych. Obok tego możliwe są do wyodrębnienia przepisy zawierające ogólne zasady dotyczące wpływu upadłości na stosunki zobowiązaniowe. W ramach grupy obejmującej zidentyfikowane stosunki zobowiązaniowe na uwagę zasługuje regulacja art. 102 p.u. odnosząca się między innymi do stosunku prawnego zlecenia. Podejście ustawodawcy do stosunku prawnego zlecenia jest zróżnicowane w zależności od pozycji upadłego, tj. czy upadły był stroną dającą zlecenie, czy też wystąpił po stronie zleceniobiorcy. W takim też ujęciu zostaną przedstawione dalsze wywody artykułu.

1. Upadły jako zleceniodawca

Stosownie do treści art. 102 ust. 1 p.u. zawarta przez upadłego umowa zlecenia, w której upadły był dającym zlecenie, wygasa z dniem ogłoszenia upadłości, przy czym wierzytelność obejmująca stratę poniesioną z tego tytułu może być dochodzona w ramach postępowania upadłościowego. Przez umowę zlecenia, zgodnie z treścią art. 734 k.c., przyjmujący zlecenie zobowiązuje się do dokonania określonej czynności prawnej dla dającego zlecenie. *Ratio legis* przedmiotowego rozwiązania, gdy zleceniodawcą jest upadły, podyktowane jest faktem, że zlecenie w większości przypadków w ramach obrotu gospodarczego występuje w formie umowy o charakterze odpłatnym. Co więcej można zauważyć, że ustawodawca niejako z góry, jako zasadę przewiduje odpłatność zlecenia (art. 735 k.c.). Z natury rzeczy zatem realizacja umowy zlecenia przez zleceniobiorcę będzie się wiązała dla upadłego z konsekwencjami w postaci zaciągnięcia zobowiązań finansowych (Witosz, Witosz, 2014). Stąd też w prostym przełożeniu intencją ustawodawcy jest, aby konsekwencje takich umów nie obciążały masy upadłości. Ponadto wygaśnięcie z mocy prawa z dniem ogłoszenia upadłości umowy zlecenia zawartej przez upadłego jako zleceniodawcę podyktowane jest faktem, iż z dniem upadłości zarząd masy upadłości obejmuje syndyk. Brak jest zatem podstaw aby umocowania do działania, których udzielił osobom trzecim jeszcze upadły, pozostawały dalej w mocy (Zedler, Jakubecki, 2011).

Skutek w postaci wygaśnięcia umowy następuje tutaj *ipso iure* i bez znaczenia pozostaje fakt na jakim etapie wykonania znajdowała się umowa. Komentowany przepis ma charakter *ius cogens*, stąd też brak jest prawnej możliwości odmiennej regulacji w ramach łączącej strony umowy co do jej bytu prawnego

na wypadek ogłoszenia upadłości. Zasadniczo przyjąć należy, że zgodnie z treścią komentowanego przepisu umowa wygasa z dniem ogłoszenia. Niemniej jednak w tym kontekście wskazać należy na regulację art. 749 k.c. zgodnie z którym jeżeli zlecenie wygasło, uważa się je mimo to za istniejące na korzyść przyjmującego zlecenie aż do chwili, kiedy dowiedział się o wygaśnięciu zlecenia. Przepis ten traktuje działania przyjmującego zlecenie, które zostały podjęte już po wygaśnięciu zlecenia, za dokonywane na podstawie i w granicach pierwotnego stosunku prawnego. W konsekwencji jak długo zleceniobiorca nie wie o wygaśnięciu zlecenia, tak długo podejmowane przez niego działania należy uznawać za spełnienie świadczenia (Ciszewski, 2014). W ten sposób ustawa chroni dobrą wiarę przyjmującego zlecenie (Ciszewski, 2014). Wskazaną regułę należy rozumieć w ten sposób, że od momentu wygaśnięcia zlecenia po stronie zleceniobiorcy nie występuje już obowiązek dalszego wykonywania czynności. Jeżeli jednak nie mając wiedzy o wygaśnięciu, kontynuuje on zlecenie, za dalsze działania przysługuje mu roszczenie o odpowiednie wynagrodzenie, o zwrot poczynionych wydatków, a także zwolnienie z zaciągniętych zobowiązań (Gudowski, 2013). Fikcja dalszego istnienia stosunku zlecenia ustaje z chwilą uzyskania pozytywnej wiedzy o wygaśnięciu zlecenia (Gudowski, 2013). Na tle regulacji z art. 749 k.c. nie występuje odwołanie do przesłanki powinności dowiedzenia się, a zatem nie jest wystarczające wystąpienie okoliczności, w których przyjmujący zlecenie mógł dowiedzieć się o zaistniałym wygaśnięciu zlecenia (Gudowski, 2013), nawet przy dochowaniu należytej staranności. Przyjąć zatem należy, że choć stosunek prawny wygasa z dniem ogłoszenia upadłości skutki działania zleceniobiorcy należałoby oceniać na podstawie art. 749 k.c. do momentu powzięcia przez niego wiedzy o ogłoszeniu upadłości dającego zlecenie (Witosz, Witosz, 2014; Zedler, Jakubecki, 2011). Zasadniczo powzięcie wiedzy przez zleceniobiorcę będzie następowało z chwilą powiadomienia go przez syndyka, w trybie art. 176 p.u., o fakcie ogłoszenia upadłości i wynikających z tego skutkach prawnych. Konsekwentnie zatem przyjąć należy, że do czasu powiadomienia zleceniobiorcy o ogłoszeniu upadłości, podejmowane przez niego działania należy traktować jako dalsze wykonanie zlecenia, dzięki czemu zachowuje prawo do wynagrodzenia i ewentualnie prawo do zwrotu poniesionych wydatków. Przy czym wcześniejsze powzięcie wiedzy przez zleceniobiorcę o ogłoszeniu upadłości wyklucza możliwość powołania się od tego momentu na regułę wynikającą z art. 749 k.c. O ile zleceniobiorca, a w zasadzie były zleceniobiorca, podejmowałby działania na rzecz upadłego w granicach wynikających z wygaślej

umowy, należałoby je oceniać z punktu widzenia regulacji art. 752 i nast. k.c. dotyczącej prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia.

Kolejną kwestią wymagającą analizy jest zakres zastosowania art. 102 p.u. w kontekście umów nienazwanych obejmujących swoim przedmiotem świadczenie usług. Stosownie do treści art. 750 k.c. do umów o świadczenie usług, które nie są uregulowane innymi przepisami, stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu. Wspomniany art. 102 p.u. odwołuje się wyłącznie do „umowy zlecenia”, z oczywistych względów nie wprowadzając własnej autonomicznej dla prawa upadłościowego definicji. Wypada podzielić zapatrywanie, że regulacja z art. 102 p.u. powinna mieć zastosowanie do wszelkich umów opartych na konstrukcji prawnej zlecenia (Kruczalak- Jankowska, 2010; Witosz, Witosz, 2014; Zedler, Jakubecki, 2011), o ile nie są one uregulowane przepisami odrębnymi. Z tych też względów odwołanie się w art. 102 ust. 1 do umowy o zarządzanie papierami wartościowymi upadłego, jako opartej na konstrukcji zlecenia, należy uznać raczej za *superfluum* ustawowe, aniżeli upatrywać w tym argumentu, iż regulacja art. 102 p.u. ma zastosowanie li tylko do umowy zlecenia w rozumieniu nadanym przez art. 734 § 1 k.c.

W kontekście stosunku prawnego zlecenia nie bez znaczenia pozostają stosunki prawne z nim związane, a w szczególności stosunek pełnomocnictwa, dla którego zlecenie pozostaje niejednokrotnie stosunkiem podstawowym. Nie bez znaczenia pozostaje tutaj regulacja art. 734 § 2 k.c. dająca niejako priorytet bezpośredniej postaci zlecenia (Ciszewski, 2014), skoro w braku odmiennej umowy zlecenie obejmuje umocowanie do działania w cudzym imieniu (pełnomocnictwo). Nie jest zatem potrzebne dokonanie odrębnej czynności prawnej, której treścią byłoby udzielenie przyjmującemu zlecenie (dodatkowego) umocowania (Ciszewski, 2014), choć i takiego działania nie sposób wykluczyć, w szczególności w tych przypadkach, gdy dla skuteczności pełnomocnictwa wymaga formy bardziej doniosłej niż sama umowa zlecenia. W literaturze przyjmuje się, że art. 102 ust. 1 p.u. jest podstawą wygaśnięcia zlecenia leżącego u podstaw udzielonego przez upadłego pełnomocnictwa, w tym jego szczególnej postaci prokury. O ile wygaśnięcia prokury, jako skutek ogłoszenia upadłości przedsiębiorcy (zleceńodawcy) wynika *expressis verbis* z art. 109⁷ § 2 k.c., o tyle brak jest wyraźnej regulacji w odniesieniu do kwestii wygaśnięcia pełnomocnictwa wskutek ogłoszenia upadłości mocodawcy. Analizując przedmiotowe zagadnienie w postanowieniu z dnia 7 listopada 2003 roku Sąd Najwyższy wyraził zapatrywanie, że z chwilą ogłoszenia upadłości mocodawcy wygasa udzielone przez niego

pełnomocnictwo tak prawa materialnego, jak i procesowego¹. W uzasadnieniu orzeczenia Sąd Najwyższy wskazał, że wygaśnięcie stosunku podstawowego w wyniku rozwiązania z mocy prawa umowy zlecenia powoduje także wygaśnięcie samego pełnomocnictwa. Należy jednak podkreślić, że nawet w przypadkach, w których pełnomocnictwo nie opiera się na zleceniu jako na stosunku podstawowym, lecz u jego podstaw leży stosunek pracy albo stosunki rodzinne, to i tak ogłoszenie upadłości mocodawcy skutkuje wygaśnięciem pełnomocnictwa. Wniosek ten wynika stąd, że ogłoszenie upadłości powoduje utratę przez upadłego prawa zarządu i rozporządzania masą upadłości. Pełnomocnik co do zasady nie może zaś skutecznie dokonać czynności, której nie mógłby dokonać mocodawca (Dmowski, Rudnicki, 2001). Niemniej jednak wypada zauważyć, że w przypadku, gdy pełnomocnik dokonał czynności prawnej po wygaśnięciu umocowania w jego pierwotnych granicach, to skutki prawne takie działania należy oceniać z punktu widzenia art. 105 k.c. Zgodnie z tym przepisem czynność prawna dokonana w granicach pierwotnego umocowania będzie ważna, chyba że druga strona o wygaśnięciu umocowania wiedziała lub z łatwością mogła się dowiedzieć.

Jak wskazano wcześniej, wygaśnięcie umowy zlecenia, a także innych umów o świadczenie usług, do których zastosowanie znajdzie w zw. z art. 750 k.c. regulacja zawarta w art. 102 ust. 1 p.u., nie pozbawia zleceniobiorcy prawa do dochodzenia naprawienia poniesionej z tego tytułu szkody. Wierzytelność z tego tytułu powinna być dochodzona w postępowaniu upadłościowym, a zatem podlega zgłoszeniu do masy upadłości i jest zaspokajana przez podział funduszków masy w kategorii drugiej, stosownie do treści art. 342 ust.1 p.u. Jeżeli chodzi o zakres przedmiotowego odszkodowania to treść art. 102 ust. 1 p.u., wobec użytego zwrotu „poniesiona strata”, powadzi do wniosku, że nie będzie ona obejmowała ewentualnych utraconych korzyści przez zleceniobiorcę (Witosz, Witosz, 2014). Oczywiście obok roszczenia odszkodowawczego zleceniobiorca, co już sygnalizowano, może zgłosić do masy upadłości wierzytelności przysługujące mu z tytułu należnego wynagrodzenia, czy ewentualnie zwrotu poniesionych wydatków.

¹ Postanowienie SN z 7.11.2003 r. I CZ 127/03, OSP 2004, z. 10, poz. 123 z aprobowaną glosą A. Jakubeckiego.

2. Upadły jako zleceniobiorca

Odmienne założenia przyjmuje ustawodawca w przypadku, gdy upadły w ramach umowy zlecenia występuje jako zleceniobiorca. Stosownie do treści art. 102 ust. 2 p.u. umowa zlecenia nie wygasa z mocy prawa, ale ogłoszenie upadłości wywołuje skutek w postaci powstania ustawowego prawa odstąpienia od umowy. W konsekwencji udzielone upadłemu pełnomocnictwo, względnie prokura, choć z uwagi na ograniczenia wynikające z art. 109² § 2 k.c. ta postać pełnomocnictwa występować będzie raczej rzadziej, nie wygasa z chwilą ogłoszenia upadłości przyjmującego zlecenie (Zedler, Jakubecki, 2011). Prawo odstąpienia od umowy zlecenia bez zastrzeżeń przysługuje kontrahentowi upadłego, czyli w tej konfiguracji zleceniodawcy. Z kolei na gruncie stanu prawnego, sprzed nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 15 maja 2015 roku Prawo restrukturyzacyjne (Ustawa, 2016), pewne wątpliwości pojawiały się w kontekście prawa odstąpienia syndyka od umowy zlecenia na podstawie art. 102 p.u. Za możliwością odstąpienia przez syndyka od umowy zlecenia bezpośrednio na podstawie art. 102 ust. 2 p.u. opowiadał się A. Jakubecki, powołując się między innymi na argument z wykładni historycznej. Autor wskazuje, że art. 102 ust. 2, odmiennie niż jego odpowiednik – art. 43 § 2 rozporządzenia Prezydenta RP z 1934 roku. Prawo upadłościowe, nie zastrzega prawa odwołania zlecenia tylko dla zleceniodawcy i komitenta, a zatem przyjąć należy, że prawo to przysługuje również syndykowi (Zedler, Jakubecki, 2011). Za możliwością odstąpienia przez syndyka opowiedział się również P. Zimmermann (Zimmermann, 2014). Odmienny pogląd w tej kwestii prezentował D. Chrapoński. Zdaniem powołanego autora możliwość odstąpienia syndyka od umowy zlecenia, gdzie upadły występował jako zleceniobiorca, jest problematyczna. Możliwość taką autor dopuszczał jedynie w przypadku, gdy zlecenie miało charakter odpłatny, a przez to umowa zlecenia mogła być traktowana jako umowa wzajemna. Podstawy odstąpienia syndyka od umowy zlecenia autor poszukiwał jednak w regulacji art. 98 p.u. regulującej zasady odstąpienia syndyka od umowy wzajemnej (Witosz, Witosz, 2014), a nie w art. 102 ust. 2 p.u. Zajmując stanowisko w kwestii dopuszczalności odstąpienia syndyka od umowy zlecenia, zasadniczy problem stanowi ustalenie relacji art. 98 i 102 p.u. Wydaje się, że art. 102 p.u. stanowi *lex specialis* względem regulacji zawartej w art. 98 p.u. (Zedler, Jakubecki, 2011), choć redakcja art. 102 ust. 2 p.u. budzi pewne wątpliwości. Tym samym wobec treści art. 102 ust. 2 p.u. wypada opowiedzieć się za taką interpretacją przepisu, zgodnie z którą prawo

odstąpienia przysługuje syndykowi niezależnie od tego czy umowa ma charakter wzajemny, albowiem podstawą odstąpienia jest nie regulacja z art. 98 p.u., ale art. 102 ust. 2 p.u. Ograniczenie prawa odstąpienia syndyka do umowy wzajemnej w kontekście interpretacji art. 102 ust. 2 p.u., straciło na znaczeniu wobec nowelizacji art. 98 p.u. dokonanej ustawą z dnia 15 maja 2016 roku. Prawo restrukturyzacyjne i przyznanego syndykowi prawa odstąpienia od umów innych niż wzajemne.

Niezależnie od przyjętego kierunku wykładni art. 102 ust. 2 p.u. zastosowane przez ustawodawcę rozwiązanie legislacyjne poddawane jest krytyce. Redakcja przedmiotowego przepisu nie pozwala na prawidłowe określenie relacji między art. 102 ust. 2 p.u. i art. 98 p.u. W konsekwencji podnoszone są zastrzeżenia, iż regulacja art. 102 ust. 2 nie rozstrzyga jednoznacznie czy odstąpienie od umowy winno mieć miejsce w trybie przewidzianym w art. 98 p.u., jak również czy zastosowanie w takiej sytuacji znajdzie art. 99 p.u., czy skutki odstąpienia należy raczej oceniać według przepisów kodeksu cywilnego (Pannert, 2010; Zedler, Jakubecki, 2011). Według A. Jakubeckiego pożądanym rozwiązaniem legislacyjnym w zakresie art. 102 ust. 2 p.u. byłby powrót do treści, jaką prezentował art. 43 § 2 rozporządzenia Prezydenta RP z 1934 roku Prawo upadłościowe, a tym samym wyłączenie możliwości odstąpienia syndyka od umów opartych na konstrukcji zlecenia oraz umowy komisu (Zedler, Jakubecki, 2011).

Odmiennie niż w przypadku wygaśnięcia umowy zlecenia, jeżeli zlecniodawca na podstawie art. 102 ust. 2 p.u. składa oświadczenie o odstąpieniu od umowy nie przysługują mu z tego tytułu roszczenia odszkodowawcze. Co nie oznacza, że nie może zgłaszać do masy upadłości innych przysługujących mu wierzytelności z tytułu wygasłej umowy.

Podsumowanie

Ingerencja ustawodawcy w stosunki prawne zlecenia, których stroną jest upadły co do zasady jest pożądana, z uwagi na zasadniczą funkcję postępowania upadłościowego, tj. równomierne zaspokojenie wszystkich wierzycieli uczestniczących w postępowaniu. Przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie, na wypadek upadłości dającego zlecenie, stanowi odzwierciedlenie poprzednio obowiązującej regulacji prawa upadłościowego z 1934 roku i nie budzi większych zastrzeżeń. O tyle w sytuacji, gdy upadły występuje jako zleceniobiorca, ustawodawca przyjął

rozwiązanie, które wywołuje pewne wątpliwości. Za kontrowersyjne w takiej sytuacji należy uznać przyznanie syndykowi prawa do odstąpienia od umowy zlecenia, jak i innych umów o świadczenie usług, do których przepis o zleceniu znajdą odpowiednie zastosowanie. Szczególnie jest to widoczne w tych przypadkach, gdzie stopień wykonania umowy przez upadłego jest znacznie zaawansowany. Wydaje się, że trafniejszym rozwiązaniem, opierając się również na zasadzie zaufania leżącej u podstaw stosunku zlecenia, jest jednak pozostawienie decyzji w przedmiocie odstąpienia od umowy wyłącznie zleceniodawcy.

Literatura

- Ciszewski, J. (red.) (2014). *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: LexisNexis.
- Dmowski, S., Rudnicki, S. (2001). *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*. Warszawa: LexisNexis.
- Gudowski, J. (2013). *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga trzecia. Zobowiązania*. Warszawa: LexisNexis.
- Jakubecki, A., Zedler, F. (2011). *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kruczala-Jankowska, J. (2010). *Ogłoszenie upadłości. Skutki dotyczące zobowiązań w krajowym i transgranicznym postępowaniu upadłościowym*. Warszawa: LexisNexis.
- Pannert, M. (2010). *Wpływ ogłoszenia upadłości likwidacyjnej na wykonanie zobowiązań z umów wzajemnych*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Witosz, A.J., Witosz, A. (red.) (2014). *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Zimmerman, P. (2014). *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Akty prawne

- Ustawa z 23.02.2003 Prawo upadłościowe. T.j. Dz.U. 2016.2171.
- Ustawa z 15.05.2016 Prawo restrukturyzacyjne. T.j. Dz.U. 2016.1574.
- Postanowienie SN z 7.11.2003. I CZ 127/03 (2004). OSP, z. 10, poz. 123.

Streszczenie

Ogłoszenie upadłości wywołuje daleko idące skutki prawne tak co do osoby upadłego, jego majątku, jak również stosunków zobowiązaniowych, których upadły jest stroną. Przepisy Prawa Upadłościowego przewidują regulację, która określa wpływ ogłoszenia upadłości na zobowiązania umowne upadłego, w tym te wynikające z wiążącej upadłego umowy zlecenia. Wzorem poprzednio obowiązujących przepisów ustawodawca przyjął jako zasadę w kontekście umowy zlecenia, zróżnicowane podejście w zależności od statusu prawnego, jaki upadły ma w ramach umowy zlecenia. Jakkolwiek obecna regulacja wydaje się być uzasadniona, niektóre rozwiązania budzą kontrowersje. W szczególności dotyczy to prawa syndyka do odstąpienia od umowy zlecenia. Niniejszy artykuł zawiera analizę obu wariantów, gdy ogłoszenie upadłości dotyczy jednej ze stron umowy zlecenia.

Słowa kluczowe: upadłość, zlecenie, odstąpienie

The Bankruptcy of commission contract's party

Summary

The declaration of bankruptcy has a far – reaching legal effects concerning the bankrupt himself, his assets and contractual obligation he had entered into. The provisions of Bankruptcy Law Act provide a regulation determining legal consequences which affect bankrupt's contractual obligations, including those under a commission contract. As it was under a previously binding Bankruptcy Law a legislator adopted a differentiated approach towards a commission contract, depending on a bankrupt legal status under a contract. However, a current regulation seems to be justified, certain solutions rise a controversy, in particular a right of a trustee to withdraw from a commission contract. An article comprises an analysis of both possible situation when a declaration of bankruptcy relates to a commission contract party.

Keywords: bankruptcy, commission, renouncement the contract